

DE ZALIGE EMMANUEL

MONNIK VAN DE SINT BERNARDUS ABDIJ IN ADUARD

BISSCHOP VAN CREMONA

GEBOREN OMSTREEKS 1225
OVERLEDEN 1 OKTOBER 1298

Auteur: Amedeus Alma

Inleiding

Dit boekje is een heruitgave van “Le Bienheureux Emmanuel, moine de l'abbaye St. Bernard a Aduard, Pays Bas”, geschreven door Amedeus Alma († in 1961), toen hij monnik was in de abdij Sion te Diepenveen. Hij heeft een onderzoek verricht naar schriftelijke bronnen over het leven van de heilige Emmanuel van Cremona, een Italiaanse bisschop en professor die aan het eind van de 13e eeuw vanuit zijn geboorteland naar de Sint Bernardusabdij toog, getrokken “door de heiligheid van de monniken van Aduard”.

Emmanuel werd in 1298 begraven voor het hoogaltaar in de kruiskerk van Aduard. Tijdens de opgravingen op het kloosterterrein in 1940, is zijn graf teruggevonden. In 1942 is het stoffelijk overschot overgebracht naar de noordelijkste Cisterciënzer abdij in Nederland, het klooster Sion in Diepenveen.

Ter gelegenheid van het 900-jarig bestaan van de Cisterciënzer orde is het ossuarium van de heilige Emmanuel op 11 oktober 1998 door de abdij Sion teruggeschonken aan Aduard. De schrijn met Emmanuel hangt nu in de ziekenzaal van de vm. Sint Bernardusabdij, die sinds 1595 dient als Nederlands Hervormde kerk.

Emmanuel zelf heeft het altaar van deze ziekenzaal in 1297 gewijd.

Het onderzoek van Amedeus Alma had tot doel opheldering te brengen over het levenspad van Emmanuel, zijn heiligheid, professoraat, episcopaat en zijn reis naar en verblijf in Aduard.

Aduard, december 2001

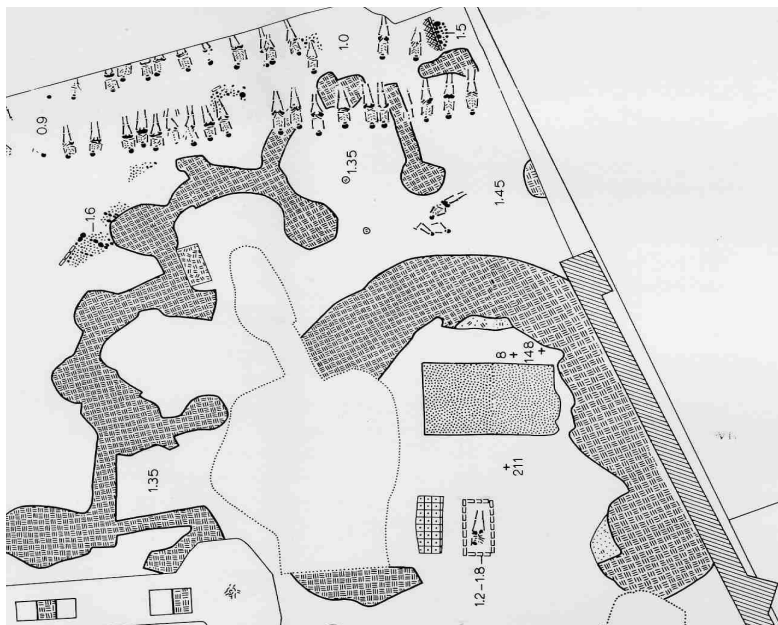
Jakob Loer
Historische Vereniging Aduard
www.hvaduud.nl

De vertaling is van dhr. P. Broere.

Ontdekking van het geraamte van de Zalige.

In het dorp Aduard, provincie Groningen, Nederland, zijn nog de ruïnes te zien van de Cisterciënzer abdij van Sint Bernard, die werd gesticht in 1192. Hij werd verwoest in 1580 en wekt nu sinds enige tijd de belangstelling van katholieke en niet-katholieke historici.

Al in de eerste eeuw van zijn bestaan werd hij beroemd om zijn materiële en geestelijke welvaart. Twee mensen vertegenwoordigen opvallend de wetenschap en de heiligheid die toen in het klooster heersten: de Zalige Richard (1234-1266) en de Zalige Emmanuel (1296-1298). Aan de Universiteit van Parijs maakte de Zalige Richard deel uit van de groep professoren die de

Opgravingskaart kruiskerk Aduard II met hoofdaltaar en de graven van Arnoldus Kenninck en Emmanuel.

Bron: Praamstra en Boersma, 1977.

officiële functionarissen kozen. Ingetreden in Aduard in 1234 stierf hij er op 21 december 1266.

In 1929 en in 1934-35 werden er opgravingen gedaan onder auspiciën van het Biologisch-Archeologisch Instituut van de Universiteit van Groningen onder leiding van de hoogleraar-directeur A.E. van Giffen. Zij hadden tot doel de

fundamenten van de beroemde Sint Bernardusabdij bloot te leggen. Omdat er voor bepaalde plaatsen geen vergunning was verleend tot graven, kon alleen de noordvleugel van de abdijkerk worden onderzocht. In 1939 werd dankzij Jhr. E van Nispen tot Sevenaer, directeur van Monumentenzorg, het verbod opgeheven en werden de opgravingen voortgezet met hulp van het Ministerie van O, K en W. De onderzoeken in 1940 hadden betrekking op de noordelijke zijbeuk en op de sacristie en kapittelzaal. Na enkele maanden van onderzoek groef men proefsleuven van de noordvleugel naar de oost- en zuidvleugels. Midden in de plaats waar het hoofdaltaar had gestaan was duidelijk een kleurverandering in de bodem te zien. Dat kon alleen wijzen op het hoofdaltaar. Op 18 april leidde een sleuf die open lag in de richting noord-zuid tot de ontdekking van twee graven, wat precies overeen kwam met een vermelding in de nog steeds bestaande oude kroniek. Het waren de graven van de Zalige Emmanuel en van de abt Arnoldus Kenninck, gestorven in 1578. Voorlopig werd het verboden deze graven aan te raken; men wilde eerst de historische kwestie grondig bestuderen en alles opschrijven wat er was gedaan en gevonden.

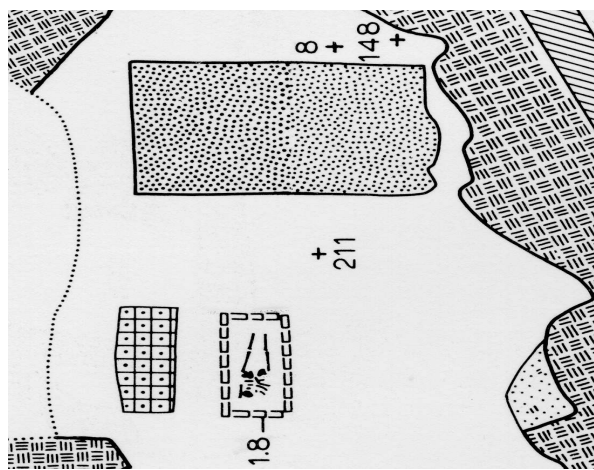
Op 28 mei 1940 ging men verder met de opgravingen in het sanctuarium zonder aan de graven te komen. Intussen stelde men zich in verbinding met de directeur van Monumentenzorg, Jhr. Dr. E van Nispen tot Sevenaer. Als katholiek vroeg men hem om een te volgen gedragslijn met betrekking tot het graf van Emmanuel, omdat het ging om een Zalige.

Vanaf 11 juni legde men het gehele terrein bloot tussen de noord- en de zuidbeuk, nog steeds zonder aan de graven te komen. Het graf van abt Arnoldus Kenninck werd geopend op 20 juni. Alleen enkele fragmenten van het geraamte konden bewijzen dat daar een graf was geweest. Welnu, de geschiedenis bewijst van haar kant, dat het lijk van deze abt uit het graf is gehaald door degenen die hem vereerden.

Eind juni ging men als laatste over tot het openen van het graf van de Zalige Emmanuel. Dat graf leek ook verstoord te zijn: de grafsteen die in de kroniek wordt vermeld, was verdwenen en het bovenste gedeelte van het graf was ernstig beschadigd. Maar het lijk lag nog in het graf. Met een lengte van 2 m 40, een breedte van 0,95m en een diepte van ongeveer 0,70 m was het gemaakt van stenen van 28 x 14 x 6-9 cm. Volgens Prof. dr. A.E. van Giffen

was dit zonder enige twijfel het stoffelijk overschot van de Zalige Emmanuel. Een echt en in de archeologie zeldzaam succes, deze identificatie van iemand die in de XIII eeuw was gestorven.

De botten werden uit de grond gehaald door Jan Lanting en zijn helpers met medewerking van de daartoe benoemde tekenaar Harm Praamstra. Het skelet was erg beschadigd en onvolledig. De schedel in stukken, de lange botten gedeeltelijk gebroken of uiteen gevallen. Er zijn meer of minder belangrijke delen gevonden van de volgende botten: het schedeldak, het voorhoofsbeen, de twee wandbenen, het achterhoofsbeen, de twee slaapbenen, het rechterjukbeen, het linkerrotsbeen. Van de onderschedel: de twee neusbene met een deel van het neus-voorhoofsbeen en de verbinding tussen voorhoofd

Uitvergroting altaar en graven. Alleen het geraamte van de z. Emmanuel is nog aanwezig.

en bovenkaakbeen; de rechter bovenkaak met de tanden +3,+4,+5,+6,+7,+8; de linker bovenkaak met de tanden +6 en +7; de linker onderkaak met de tanden 1-,2-,3-,4-,5-,6-,7-,8-; de rechter onderkaak ontbreekt. Van de romp werden teruggevonden de volgende botten of resten: deel van het borstbeen; 22 ribfragmenten; linker sleutelbeen; delen van de schouders; atlas (of eerste hersenwervel); een borstwervel; 5 lendewervels; fragmenten van het stuitbeen; heiligbeen en darmbeen. Van de ledematen werden teruggevonden: het rechter opperarmbeen (compleet) en het linker; de linker en rechter onderarmen; een dijbeenkop; het rechter dijbeen en het complete linker; het rechter scheenbeen compleet en het linker; de linker hiel; 9 botjes uit

middelhand, middenvoet en kootjes. De botten werden onderzocht in het Anatomisch Laboratorium van de Universiteit van Groningen. Dertien onderzoeken met röntgenstralen gaven de oplossing voor het probleem van de tanden. Bepaalde schedelknobbels leidden tot de conclusie dat de overledene over de zeventig was. Omdat de datum van zijn dood bekend was, kon men dus zo de datum van zijn geboorte bij benadering vaststellen. De lengte van het skelet was ongeveer 1 m 76,5.

Hoewel de botten werden gevonden in juni 1940, wachtte men ongeveer een jaar tot 19 mei 1941, voordat de abt van O.L.V. van Sion, Dom Gabriël van de Moosdijk werd ingelicht. Prof. A.E. van Giffen, die niet katholiek is, probeerde namelijk in contact te komen met een klooster van dezelfde orde als dat van Aduard waartoe de Z. Emmanuel had behoord. Toen dat er eenmaal was, wilde hij de botten wel afstaan aan de abdij van Sion in Diepenveen bij Deventer in Nederland met toestemming van het Ministerie van O, K en W. Radio en pers maakten het nieuws bekend.

De botten zouden in oktober/november 1941 worden overgedragen, maar omdat Dr. Diemer, die samen met Dr. Bulet het anatomisch onderzoek had verricht, over deze ontdekking een lezing wilde houden in Amsterdam, werd de overdracht van de relieken uitgesteld. Ten gevolge van de oorlog bleef de zaak nog een jaar slepend. De abdij ontving de botten op 28 december 1942. In zijn brief bij het afstaan van de relieken, zei Prof. Dr. A.E. van Giffen, dat hij blij was dat zijn geschenk op prijs werd gesteld door een abdij van dezelfde orde als die van Aduard, die bovendien tot het zelfde bisdom behoorde. De abdij van Sion geeft hier uiting aan zijn grote erkentelijkheid voor deze heel vriendelijke blijk van attentie.

De persoon Emmanuel, historische bronnen over zijn leven

Helaas! Al gauw moest men de vreugde over deze vondst temperen. De historische gegevens over de Zalige bleken onduidelijk, zelfs tegenstrijdig. Ze wierpen twijfels op over zijn leeftijd, zijn nationaliteit, zijn levensloop zijn heiligheid. Tegen 1910 wezen documenten, die vooral bestonden uit excommunicatie-teksten, er op dat men de Zalige zijn roep van heiligheid zou moeten ontnemen. Toen men hier indertijd kennis van nam, dacht de abdij van Sion eerst, dat deze roep van heiligheid onvoldoende grond had. Men maakte de fout geen kritisch oordeel te vellen over de personen die Emmanuel hadden

veroordeeld. De voorliggende studie zal proberen de omstandigheden duidelijk te maken waaronder hij leefde en de personen die hem veroordeelden.

Ten eerste de kwestie: was Emmanuel Fries of Italiaan van geboorte ?

De authentieke bronnen zeggen dat hij een Italiaan was: De Kroniek van Aduard, het Chartuarium Universitatis Parsiensis, alle banvloeken, de Vaticaanse archieven. enz. Seguinus, en Henriquez de schrijver van de Actes Sanctorum Ughelli enz., beweren dat de Zalige Fries is van geboorte. Maar dezen hebben nooit kennis genomen van de Kroniek van Aduard noch van de oude authentieke bronnen. Hoe hebben ze dat dan kunnen beweren? Afgaand op Seguinus. Welnu, wij kennen deze alleen uit de aantekeningen bij het Menologium van Henriquez. Beide auteurs ontleenden hun fout aan een lijst uit het Cisterciënzer missaal van 1526: ".....lijst van heiligen en zaligen....van de heilige Cisterciënzer orde." In deze lijst vinden we: "In sancto Bernardo frisie magister Ricardus et alius Emmanuel postea episcopus Cremonensis (In de Sint-Bernardusabdij de Friezen meester Richard en ten tweede Emmanuel die later bisschop werd van Cremona). Zo werd dit opgevat door Seguinus en Henriquez).

De fouten van Seguinus en Henriquez zitten in de twee onderstreepte woorden. "Frisie" heeft betrekking op "In Sancto Bernardo". Niet op de er op volgende eigennamen. "Postea" is toegevoegd door een hand die de tekst heeft verminkt en de betekenis ervan heeft veranderd door de toevoeging van dat woord. De uitgave van het missaal waarin men de lijst vindt zoals die is opgesteld door Jean de Cirey, algemeen abt van Citeaux, heeft dit woord niet. De vertaling wordt dan: "In het Friese Bernardusklooster mag. R en Emmanuel, bisschop van Cremona). Seguinus en Henriquez, die niets van Emmanuel wisten, begonnen een biografie te schrijven op grond van hun fantasie.

De lengte van de Zalige pleitte voor de valse bronnen: 1,765 m. Heel uitzonderlijk voor een Italiaan. Maar later werd het duidelijk dat hij een Italiaan was uit de omgeving van Cremona. Zijn grote lengte is nu juist een kenmerkende eigenschap van de Lombarden uit Noord-Italië, waar Cremona ligt, omdat zij nog Germaans bloed hebben. Sinds de Grote Volksverhuizing en tot op de dag van vandaag is dit detail een opvallend kenmerk gebleven voor de bewoners van deze streek, die zich nooit helemaal met de Italianen hebben vermengd. Geen twijfel mogelijk: de schrijvers die op grond van de Kroniek van Aduard beweren dat de Zalige Emmanuel een Italiaan is uit de

omgeving van Cremona, zijn in het bezit van juiste bronnen en nemen die over. De schrijvers van de laatste vijftig jaar ongeveer, die toch op de hoogte zijn van de authentieke bronnen, evenals Seguinus en Henriquez met hun fantasie en van andere auteurs, maakten de fout de documenten niet te raadplegen en daarom schrijven zij niet de juiste feiten over Emmanuel. Samengevat: de authentieke bronnen en de Nederlandse schrijvers vermelden Italië als zijn vaderland. De Italiaanse bronnen vermelden Friesland.

Het jaar van zijn geboorte is een ander mysterie.

De algemeen abt Jean de Cirey, Seguinus, en Henriquez geven geen enkele datum. Ughelli, over wie we verderop weer zullen spreken, heeft een gokje gewaagd en heeft zich vergist. De Kroniek van Aduard geeft als datum van zijn dood: 1 Okt. 1298. De andere authentieke bronnen laten alleen maar deze datum toe. Het Anatomisch Instituut van Groningen verschaft het enige middel om het jaar van zijn geboorte te berekenen. Omdat de Zalige meer dan zeventig jaar oud is geworden, zou zijn geboortejaar bij benadering 1225 zijn.

Hij moet ook van adellijke afkomst zijn geweest. De bijnaam "SESCALCO" die men hem geeft, wijst op iemand, die een hoge functie bekleedt in dienst van een bisschop, koning of paus. Een functie die was voorbehouden aan de adel. Over zijn jeugd en zijn opleiding weten we niets. Toch is het zeker dat hij een goede opvoeding heeft genoten, want op zijn vijftigste was hij professor aan de Universiteit van Parijs.

Het hoogleraarschap van de zalige Emmanuel

Hier begint het deel van de geschiedenis van Emmanuel waar we zeker van zijn mét bronnen waarvan de oudste de datum draagt van 18 februari 1277. Op die datum is Emmanuel aartsdiaken en professor. Wanneer hij is begonnen met het vervullen van die functies weten we niet. Zijn inkomsten als aartsdiaken waren onmisbaar voor het lesgeven aan de Universiteit van Parijs. Een van de grote problemen van het universitaire leven was nu juist, dat de professoren geen enkel salaris ontvingen voor hun onderwijs. In tegendeel zelfs, moesten ze net als de studenten, bijdragen in de kosten van de universiteit. Om de professoren te betalen ontving de Heilige Stoel van enkele kapittels geldbedragen die normaal werden toegekend aan een provoost, kanunnik of andere functionaris. Of men benoemde de professor tot kerkelijk functionaris.

Zo kon de universiteit blijven bestaan. De bijdragen werden overhandigd aan de deken van de school waar men college liep. Wat Emmanuel betreft, hij was doctor en professor "In utroque" (= in beide; rechten? Kerkelijk en wereldlijk?), maar zoals we zullen zien stond hij onder het gezag van de deken van de Décrétales, Gérard Cutri.

Voordat we het oudste document raadplegen dat op hem betrekking heeft, moeten we de omstandigheden kennen waaronder dit document werd gepubliceerd. Het bevat inderdaad een zware beschuldiging aan het adres van Emmanuel. Men verwijt hem vier dingen:

1. Hij wil niet de helft betalen van de som die hij de 'Universiteit schuldig is' (d.w.z. 6 "libra" (ponden) en weigert te zeggen, waarom hij zich ervan vrijgesteld vindt.
2. Hij gehoorzaamt de deken niet, Gérard Cutri, bij wie hij les geeft en aan wie hij gehoorzaamheid heeft gezworen.
3. Hij is vier keer gewaarschuwd; de vijfde keer wordt hij beschouwd als "on-gehoorzaam, eedbreker en rebel". Voor deze vier waarschuwingen moet hij vier "solidi" betalen.
4. Het toppunt van zijn verzet was, dat hij, in strijd met elk statuut en reglement van de Universiteit die hij gezworen had te handhaven, de deken voor de kerkelijke rechter daagde.

Uit het hele stuk blijkt, dat het laatste punt de ergste grief is. Het is heel jammer, dat men er niets méér over zegt. Andere verklaringen zouden nodig zijn om te oordelen over het geschil. Aan de andere kant, waarom moet Emmanuel twaalf "libra" betalen? Men toont zich heel clement: men neemt genoegen met zes "libra" hoewel hij er twaalf moet betalen. Waarom? We hebben hiervoor verteld hoe de professoren aan hun inkomsten kwamen. Via een ander document uit de Parijse archieven weten we, dat als iemand uit een kerkelijk ambt een inkomen had van vijftien "libra", hij geen andere prebende mocht accepteren. Vijftien "libra" waren dus voldoende om er een jaar van te leven, als student of als professor aan de Universiteit van Parijs. Men ziet meteen, dat het niet mogelijk was om twaalf "libra" boete te betalen voor een professor die er maar vijftien per jaar verdiende. Deze boete blijkt dus onrechtvaardig, buitensporig of tenminste verdacht te zijn. Hij kwam inderdaad overeen met vijf-zesde van een gewoon jaarsalaris. Elders, in een archief van

Paus Martinus IV (1284) wordt gesproken over de betaling van enkele "solidi". Een "solidus" is het twintigste deel van een "libra" De reden waarom de Zalige weigert om voor Gérard Cutri te verschijnen lijkt nu duidelijk: hij heeft te doen met een man die te veel geld eist.

De boete van vier "solidi" voor deze aanklacht en voor zijn ongehoorzaamheid tegenover Gérard Cutri zijn te verwaarlozen punten.

In de vierde plaats wordt Emmanuel ervan beschuldigd, dat hij het geschil voor de kerkelijke rechter heeft gebracht. Had hij daartoe het recht? Of was hij door zijn eed gebonden zijn meerdere niet voor de rechter te dagen? Het lijkt inderdaad wel, dat het tegen de gewoontes was om een zaak voor te leggen aan de bisschop van Parijs of zijn rechter, en dat te meer, omdat elke professor en student zich door een eed moest verplichten dit punt na te leven (1253). Dit privilege was ook erkend door de Paus en door de koning. Koning Philips Augustus had voor deze zaak gestreden vooral tegen de burgerlijke regering (1200). Maar men begrijpt, dat noch de Paus noch de koning daarmee wilden zeggen, dat ze het eens waren met allerlei onrecht. En bij het toenemen van de brutaliteit van het universitaire volkje verplichtte de overheid professoren en studenten om grote misdaden, bijvoorbeeld moorden, aan te geven (1251). Om ten slotte te weten of Emmanuel de deken van de Décrétales, Gérard Cutri, voor de kerkelijke rechter van Parijs mocht dagen, is het voor ons voldoende na te gaan of er tussen hen iets erg onrechtvaardigs was gebeurd. Wel, het buitengewoon hoge bedrag van de boete geeft ons veel te veronderstellen.

Ondanks de welvaart van de Universiteit gebeurden er veel onregelmatigheden. Dat was bijna onvermijdelijk in een zo kosmopolitische omgeving. De moraal liet soms te wensen over: concubinaat, diefstal, moord, enz. Het dragen van wapens werd verboden op straffe van excommunicatie. Beroemd waren vooral de studentenfeesten. Dronkenschap was daarbij één van de gewóónste dingen. Om de hoeren te onderhouden was er veel geld nodig. Dit geld werd gepikt van het, geld dat door studenten en professoren aan de Universiteit werd betaald. Degenen die weigerden aan deze uitpattingen deel te nemen werden met de sterke arm gedwongen hun aandeel te betalen. Daarin, zo lijkt het, zou de reden liggen waarom Gerard Cutri teveel geld eiste van Emmanuel. De Zalige nam geen deel aan deze uitpattingen; en verder was hij rijk. Men wou hem plukken. Emmanuel had dus terecht redenen om

Cutri voor de kerkelijke rechter van Parijs te dagen. Omdat het recht en de macht niet aan dezelfde kant zaten werd Emmanuel weggejaagd. Dit weggagen was aanleiding tot een groot feest bij het Benedictijnerklooster van Saint Germain, een feest waarvan Gérard Cutri het middelpunt was. Tijdens zijn professoraat in Parijs had Emmanuel vriendschap gesloten met de Dominicanen. Hij heeft zeker Sint Thomas van Aquino (1256-59 en 1268-1274) en Sint Albertus de Grote (tegen 1245) gekend of gehoord. Later zullen de Dominicanen hun oude professor met vreugde ontvangen als emeritus-bisschop in Wezel. In dezelfde tijd begint een vriendschappelijke omgang, met de Benedictijnen, die in moeilijke dagen hem zullen verdedigen tegen zijn vijanden die achter hem aan worden gestuurd.

In dezelfde omstandigheden moest hij zich ook schuil houden bij de Cisterciënzers van het Collège Saint Bernard in Parijs. Daar hoorde hij in ieder geval spreken over Aduard en de Zalige Richardus. In Aduard ingetreden in 1235 stierf deze er op 21 december 1266. Hij werd begraven door de abt Geyko (of Geykon) die, naar men zegt, ook in Parijs studeerde in een tijd waarin Cisterciënzer studenten nog zeldzaam waren.

Toch ging Emmanuel niet naar Aduard toen hij Parijs verliet, maar naar Cremona in Italië waar andere plichten hem riepen.

Situatie in Cremona, de aartsdiaken, Cacciaconte de Somno, bisschop van Cremona (1260-1288), Welfen en Gibelijnen

Zoals door de kerkelijke archieven van Parijs wordt bevestigd, is de Zalige Emmanuel aartsdiaken van Cremona geweest. Het was een belangrijke functie. In een tijd waarin het idee van een plaatsvervangend bisschop was verdwenen, was daarentegen de aartsdiaken een hooggeplaatste kerkelijke figuur, die een persoonlijke rechtspraak uitoefende. Hij was de kerkelijk inspecteur, benoemde de functionarissen in het bisdom, vaardigde verordeningen en vonnissen uit. Hij had dus een rechtbank met een belasting-procureur, een kerkelijke rechter, een uitvoerder van de vonnissen, een notaris en een zegelbewaarder. Voor de uitoefening van de rechtspraak verving de aartsdiaken vaak de bisschop die afwezig was of die verhinderd werd door zijn verplichtingen in het mondaine leven.

De Zalige Emmanuel was aartsdiaken in Cremona in uitgerekend de tijd dat kerkelijke benoemingen allerlei schandalen veroorzaakten. De bisschop van de stad was Cacciaconte de Somno (of Sumni) (1260 - 1288). Hij behoorde

tot een Gibellijnse familie. En in die tijd waren in Lombardije de ruzies tussen de Welfen (partij van de paus) en de Gibelijnen (partij van de keizer) heftig. De Gibellijnse partij werd met name in het land sterk in toom gehouden door de Franse invloed.

Zoals blijkt uit de archieven van het Vaticaan was deze Cacciaconte tot bisschop van Casentino verheven door keizer Frederik II, tegen de wil van Rome, dat hem in de ban deed. Hij werd ziek, ontving de absolutie "in articulo mortis" (omdat hij op sterven lag), werd beter en bekeerde zich ook voor korte tijd. Intussen werd zijn broer benoemd tot bisschop van Cremona (1250-1260). Weer gezond geworden en tijdelijk bekeerd, kreeg Cacciaconte vergiffenis van de paus en in staat verklaard een nieuw kerkelijk ambt te gaan bekleden. Hij werd kapelaan van kardinaal Ottobuone die zelf slechts diaken was. De bekering van de bisschop was slechts geveinsd. Wat de politiek betreft had hij de keizerlijke partij verlaten voor de Franse partij die toen probeerde invloed te krijgen op alles wat de paus betrof.

Zijn broer, die nooit in zijn bisschopsstad was verschenen, stierf in 1260. Toen benoemde paus Alexander IV Cacciaconte tot bisschop van Cremona. De stad wilde daar niets van weten, omdat ze liever aartsdiaken Buono de Geroldi had. De paus kwam krachtig tussenbeide. Op 19 juli 1260 verklaarde hij de verkiezing van Geroldi nietig, deed alle kanunniken in de ban en ontnam hun hun inkomsten, tenzij ze zich voor de vijftiende september onderwierpen. Zij gehoorzaamden, maar op voorwaarde dat Geroldi aartsdiaken en vicaris zou blijven. Wat er op neer kwam, dat Geroldi het bisdom zou besturen en dat Cacciaconte maar een deel van de inkomsten zou krijgen. Toen Geroldi in 1262 stierf werd hij opgevolgd door zijn neef. En deze werd op zijn beurt weer opgevolgd door Emmanuel als aartsdiaken.

Bosio de Devora, hoofd van het stadsbestuur, verzoende in 1266 Welfen en Gibelijnen. Het hele bestuur kwam in handen van Cacciaconte, maar hij had weinig zin in het uitoefenen van het gezag en evenals zijn broer verscheen hij niet in Cremona, maar streek hij alleen de inkomsten op. Bij deze benoeming van Cacciaconte tot bisschop van Cremona had Alexander IV de grootste lankmoedigheid getoond (net als later Gregorius X). Volgens het getuigenis van Aestigiano had de Curie waarschijnlijk gehoopt door zo te handelen deze beroemde familie voor haar zaak te winnen. Maar tevergeefs. Hij had de partij van de Hohenstaufen verlaten om zich aan te sluiten bij de Franse partij, omdat hij begrepen had, dat de koning van Frankrijk voortaan de machtigste partij was

die tegen de paus streed. Onder deze omstandigheden en met zó'n aartsdiaken moest Emmanuel een bisdom besturen toen hij van Parijs naar Cremona ging. De eerste drie jaar ging alles goed, omdat Cacciaconte zich in het bisdom nergens mee bemoeide.

Karel van Anjou, paus Martinus IV en het Griekse Schisma.

In de rest van Europa waren de omstandigheden al even delicaat. Het bestuur van de kerk lag in de krachtige handen van Nicolaas III (1277-1280). De Grieken, die bezwaar hadden gemaakt tegen de kruistochten, vooral onder Lodewijk de Heilige, waren bang voor de wraak van Philips III (1270 - 1285), zijn zoon en opvolger. Zij waren nog banger voor Karel van Anjou, broer van Lodewijk de Heilige en koning van stapels en Sicilië. Deze wilde inderdaad de Grieken onderwerpen zogenaamd om hen te bekeren. Bovendien was hij bezig de Duitse keizerskroon in handen te laten komen van zijn neef Philips III met wie hij uitstekende relaties onderhield. Van hun kant sloten de Grieken, na twee eeuwen scheiding van Rome, vrede met paus Gregorius X in 1274. Natuurlijk waren er politieke redenen voor. De eerste jaren ging alles goed, maar niet zonder grote spanningen. Vanwege de politiek kon Karel hen niet meer aanvallen. Van zijn kant had Nicolaas III grote moeite om Karel tegen te houden, die er van droomde een groot Frans koninkrijk te stichten van Parijs tot Constantinopel onder het gezag van zijn familie. Daarentegen dwong Nicolaas III hem om af te zien van zijn functie van senator van Rome wat de koning ergerde. Bij de dood van de paus in 1280 (mei) trof hij onmiddellijk zijn maatregelen. Op zijn initiatief werden twee kardinalen gevangen gezet en hij oefende op de anderen zo'n druk uit, dat ze pas in februari van het volgende jaar over konden gaan tot de verkiezing van Martinus IV. Deze paus werd gekroond op 23 maart 1281. Op initiatief van Karel deed deze ongelukkige paus in april, dus drie maanden na zijn kroning, de Griekse keizer die zich zeven jaar daarvoor met Rome had verenigd, in de ban. Karel wilde de Grieken "latiniseren". Door deze gebeurtenis werden miljoenen Grieken tot in onze tijd van de Kerk gescheiden. Iedereen leed onder de begane onrechtvaardigheid en onhandigheid, maar doodsbang voor Karel durfde niemand iets te zeggen. Zelfs voor de kardinalen was er geen eerbied. De zwakke Martinus IV legde zich er bij neer en liet de onrechtvaardige wetten van Karel over zijn kant gaan. In Cremona daarentegen verhief Emmanuel zijn stem en deze stem werd héél ver gehoord. Dat kon vervelende gevolgen hebben voor de koning en in allerijl

dwong Karel van Anjou de paus om hem opnieuw te benoemen tot senator van Rome. Zo kon hij, zei hij, een leger naar de pauselijke staat sturen om de paus te beschermen(!). In werkelijkheid dacht hij zo iedere invloed die niet gunstig voor hem was uit de buurt van de paus te houden. Het moedige gedrag van Emmanuel en de kritiek die daardoor was ontstaan moesten zo spoedig mogelijk worden onderdrukt. Maar hoe?

Toen in november de banvloek tegen de Griekse keizer werd hernieuwd, dwong Karel de paus om zo spoedig mogelijk de bisschop van Arles, Bernard de Languissel, een onwaardige, te benoemen tot kardinaal-bisschop van Porto. De benoeming ging zo buiten de andere kardinalen om, dat de datum ervan niet vastligt. Hij zou pauselijk gezant zijn voor Lombardije.

Een zekere Guillaume Duranti, vroeger deken van de kerk van Chartres (carnotensis) en onder Clemens IV enige tijd rechter bij de Heilige Stoel, werd in 1280 door Nicolaas III benoemd tot gouverneur van het erfgoed van Petrus. Deze functie hield in, dat hij aan het hoofd stond van het pauselijke leger en verplichtte hem opstandige steden te onderwerpen. Aan hem nu de taak om de kritieke zaak van Emmanuel in Lombardije te regelen. In deze streek stond hij onder bevel van kardinaal Bernard de Languissel, bisschop van Porto. Maar Cremona lag niet in de Kerkelijke Staat.

Sancties tegen en banvloeken over Emmanuel, de Siciliaanse kwestie.

Als bisschop van Cremona werd Cacciaconte beschouwd als verantwoordelijk voor het gedrag van de Zalige Emmanuel. Tweeëntwintig jaar lang had hij niets gedaan in zijn bisdom, zelfs niet nadat Bosio de Devora hem het hele bestuur over het bisdom had aangeboden. Nu zag hij wel in, dat hij iets moest doen om zijn inkomsten niet te verliezen. Hij probeerde een zekere Jean, prevoost van de kerk van Sint Caltaldus, tot vicaris-generaal te benoemen. Deze vicaris kon niet in functie treden, want men wist waarvoor hij kwam. Emmanuel die in feite al lang het bisdom bestuurde wegens de nalatigheid van de bisschop, werd verantwoordelijk gesteld voor het incident en getroffen door de ban, omdat hij het bisschoppelijk recht had belemmerd. Op hetzelfde moment was de situatie in Italië erg kritiek. Sinds augustus 1281 waren de Sicilianen in opstand tegen het wrede bewind van Karel van Anjou. Toen, 31 maart - 28 april, werden de Fransen afgeslacht bij een opstand van de Sicilianen, wat in de geschiedenis bekend staat als de Siciliaanse Vespers. Onder het voorwendsel een expeditie te vormen tegen Constantinopel en de Turken, profiteerde Peter van Arragon

van de gebeurtenis, landde op Sicilië en liet er zich tot koning kronen.

Paus Martinus IV deed Peter op 27 september 1282 in de ban. Hoewel niemand in de familie van de koning van Arragon de naam Emmanuel draagt, staat merkwaardigerwijs deze naam in de banvloek. En dit is alleen begrijpelijk in het licht van de Siciliaanse kwestie. De koning van Arragon landde op Sicilië, omdat de opstand van Sancius (sanche) onrust veroorzaakte in centraal-Spanje. Om Peter de handen niet vrij te laten vroeg de paus aan de Tempeliers en andere militaire Orden om tegen Sanche te vechten, omdat hij de koning van Arragon niet rechtstreeks kon aanvallen. Daarentegen deed in Lombardije Emmanuel alles om de zaak van Anjou op Sicilië in diskrediet te brengen. Hij stelde luidkeels de onrechtvaardigheid van Karel aan de kaak. De aanwezigheid van zijn naam in de ban tegen de koning van Arragon blijft een raadsel, maar het is zeker, dat de paus Emmanuel op dat moment in de ban deed, bij de Siciliaanse gebeurtenissen, zoals blijkt uit een acte van beschuldiging die later door Cacciaconte is opgesteld tegenover de aartsbisschop van Milaan. De bisschop van Cremona schijnt het niet te hebben kunnen opnemen tegen Emmanuel, die in feite het gezag in handen had. Guillaume Duranti, hoofd van het pauselijk leger, deed hem in de ban. Maar wat te doen met Cremona?

Het was hoog tijd, dat de bisschop de leiding van het bisdom in handen nam, dat in de praktijk alleen het gezag van Emmanuel erkende. In naam van Cacciaconte benoemde Guillaume Duranti een procureur en een notaris (secretaris) om de bisschop te helpen. Het was Benadux (of Bernadux) uit Stella. Hij kwam bij de bisschop toen deze in Siena was. Hij werd vergezeld door Bindus, die, zoals later bleek, probeerde meerdere functies te hebben zonder er iets voor te doen. Als afgevaardigde van Cacciaconte in deze zaak ging hij naar Emmanuel. Bindus was toen slechts kapelaan van de bisschop van Cremona.

Wat de twee afgezanten ondernamen liep slechts uit op excommunicatie. Het lukte hun niet iets te bereiken. Overigens maakten de maatregelen die Duranti had genomen hem impopulair. De levensmiddelenschaarste die speciaal in Lombardije heerste, dwong hem om de soldij van zijn soldaten te verhogen en versterkte de oppositie tegen Karel waarvan Emmanuel als het ware de apostel was. Zij breidde zich zo sterk uit in de omgeving, dat kardinaal Bernard als pauselijk gezant, die moest gaan bestrijden in talrijke bisdommen, niet alleen in Lombardije, maar ook in Spanje, met name in Castilië in Frankrijk, en in

Duitsland tot in Bonn.

In augustus 1284 moest de burgerlijke overheid de gewapende macht inschakelen om Cacciaconte op zijn bisschopszetel in Cremona te zetten teneinde de oppositie en invloed van Emmanuel te breken. Omdat de kerkvorst een onwaardige was, ontbrak ieder geestelijk doel aan deze daad. Maar Emmanuel moest vluchten. Om hem te pakken te krijgen werd er een list gebruikt. Een zekere kanunnik Pontius van Ponzoni, een groot vriend van Emmanuel, werd vicaris-generaal gemaakt. Hij liet door Benadux de Stella volgens alle regelen der kunst een akte opstellen, waarin de aartsdiaken werd verzocht rekening en verantwoording af te leggen voor de aartspriester Melio, de kanunniken en het kapittel van Cremona. Emmanuel verscheen niet. Hij was naar Genua gegaan en had zijn intrek genomen bij de prevoost en het kapittel van Sint Salvador. Op bevel van de paus (en waarschijnlijk door tussenkomst van kardinaal Bernard van Porto) werden Aghinonus, prevoost van de kathedraal van Piacenza, en de abt van Sixtus uit dezelfde stad naar Emmanuel gestuurd. Zij hadden de opdracht de zaak met de vluchteling te regelen en hem zo nodig gevangen te nemen. Emmanuel wist op tijd te verdwijnen. In Cremona probeerde Cacciaconte enkele benoemingen door te voeren. Men wees hem erop, dat die posten al werden bezet door Emmanuel, en dat deze nooit de belasting had betaald, die was opgelegd door kardinaal Bernard. Emmanuel werd wéér in de ban gedaan.

De maat was vol, toen Christophoro de Tholomei ontdekte, dat het geld, dat in Cremona was bijeengebracht voor de legers van Karel van Anjou, niet in de koninklijke kas terecht kwam, maar in die van Emmanuel. Benedux van Stella maakte er een proces-verbaal van op, dat leidde tot de opperste ban, die aan de paus was voorbehouden. De top van de straffen was bereikt. Intussen was Karel van Anjou in 1285 gestorven. Zijn zoon, die dezelfde naam droeg, volgde hem op. Hij nam zijn vaders politiek over en de Siciliaanse toestanden bleven ongewijzigd. Op 28 maart van hetzelfde jaar stierf ook Martinus IV, de bondgenoot van de koning van Napels. De toestand was zo kritiek, dat de verkiezing van een opvolger binnen drie dagen was gebeurd. De gekozene, Honorius IV, steunde ook de Franse partij, deed in alles Martinus IV na, maar minder openlijk.

Emmanuel wordt overgeleverd aan de wereldlijke macht; maar na enkele vervolgingen wordt de strijd rustiger.

Toen men na de laatste pauselijke ban merkte, dat het geld voor de legers niet in de schatkist kwam, werd de toestand hachelijk voor kardinaal Bernard, Duranti en Benadux. Op 30 augustus ging er een dagvaarding naar Emmanuel om voor zijn bisschop te verschijnen. Op 3 september op straffe van verbeurdverklaring van al zijn bezittingen. Opgemerkt moet worden, dat de gene die de functies uitoefende van gewoon rechter en openbaar secretaris geen kerkelijk heer was., maar Jacques de Flora, de vertegenwoordiger van de keizerlijke macht. Dus werd de wereldlijke macht met alles wat daarbij hoorde in beweging gebracht. Praktisch stond dat voor de gedaagde gelijk aan een ter dood veroordeling.

Emmanuel, die al twee jaar uit Cremona weg was, werd ervan beschuldigd vier betaalde kerkelijke ambten (beneficiën) te hebben. Zijn bisschop, hebben we gezien, had er ook meer dan een. In de tweede plaats verweet men hem de door Bernard en zijn procureurs opgelegde belastingen niet te hebben betaald. Waaruit blijkt dat Cacciaconte niet in staat was geweest deze ambten aan iemand anders te geven in die twee jaar.

Emmanuel vluchtte naar Milaan waar Otto Visconti bisschop was. Deze deed meer denken aan een militair dan aan een geestelijke. Door zijn ambitieuze gedrag had hij het bestuur van de stad in handen gekregen. Maar deze Gibelijn beefde een beetje voor de legers van Karel van Anjou. Dat bracht hem er toe de bisschop van Cremona milder te stemmen jegens Emmanuel. Zodra Benadux van Stelle hoorde, dat de aartsdiaken in Milaan was, haastte hij zich erheen te gaan als afgezant en procureur van Cacciaconte. Hij ging eerst naar de gouverneur van de stad (Visconti). Hij kon zo optreden, omdat hij tegelijkertijd kwam als vertegenwoordiger van Guillaume Duranti, die, zoals hier blijkt, secretaris was van de slecht bekend staande kardinaal, Bernard, bisschop van Porto. Deze was tweede in rang na de paus, maar was alleen maar op deze post benoemd om de strijd aan te binden met Karel van Anjou. Korte tijd daarna overigens werd de koning gevangen genomen door de Arragonezen.

Met instemming van het stadsbestuur stelde Rodolphus van Fenegroc, secretaris van de stad Milaan, een acte van beschuldiging op tegen Emmanuel. Deze acte werd in het openbaar voorgelezen aan aartsbisschop Otto door Benardux op 5 december 1285. Het zijn de duidelijkste en sterkste

beschuldigingen tegen Emmanuel, die wij bezitten. Ze zijn alleen te begrijpen, als we aandachtig bekijken welke personen erin worden genoemd, die Emmanuel beschuldigen. Daarover wil deze studie een eerste poging doen.

In Milaan was Emmanuel niet meer veilig. Hij vluchtte naar Palermo bij de Benedictijnen van het klooster Sint Boxianus. De abt van het klooster maakte bekend dat Cacciaconte zelf een bisschop was die in de ban was gedaan. Onmiddellijk bemoeide Benadux zich met de kwestie en Honorius IV stuurde aartspriester Jacobus van de Sint-Eulaliakerk in het bisdom Palermo om de abt op de onjuistheid van zijn mededeling te wijzen. De kanunniken steunden Emmanuel. Men bemoeide zich ook met hen. Benadux liet de aartspriester de bul van Honorius zien. Men ziet hoe hardnekkig deze procureur Emmanuel vervolgde. Toen paus Honorius IV een paar maanden later, op 3 april 1287, stierf, heerste er een grote chaos in de kerk. Die was elf maanden voor de verkiezing van Nicolaas IV begonnen. Akka, het laatste bolwerk van de kruisvaarders in het Heilige Land, viel in handen van de Turken, omdat de Europese christenwereld verdeeld was en omdat de koning van Napels en de Fransen Griekenland hadden willen latiniseren. Op 29 maart 1288 eindigde het proces tegen Emmanuel, dat (1284 of 1285) in Genua was begonnen op bevel van de Heilige Stoel door de gezanten uit Piacenza. zoals te voorzien was met de veroordeling van Emmanuel. Dezelfde Aghinonus, die destijds naar Genua was gegaan, was ook getuige. Onder het bewind van de nieuwe paus, Nicolaas IV, veranderde er heel wat. Al enkele jaren was Karel van Anjou de gevangene van de Arragonezen. Als leenheer had Honorius IV de bezittingen van de koning van Napels bestuurd met meer zorg dan de bezittingen van de Heilige Stoel. Hij had verscheidene maatregelen getroffen om het volk te beschermen tegen de grillen van de onderdrukkers. Maar toen na de dood van de paus de heilige Stoel elf maanden vacant was, ging het slechter en slechter: er heerste anarchie. Deze had tenminste een gunstig resultaat: de strijd tegen Emmanuel verloor aan intensiteit. Cacciaconte werd ouder en was ziek. Benadux van Stella verschijnt niet meer aan zijn zijde en daardoor had de aartsbisschop van Milaan enige macht gekregen in Cremona. De prelaat probeert nog een keer Emmanuel bij zich te laten komen (11 juni 1288). De brief is niet zo zuur en scherp als de voorgaande documenten: hij beklagt zich er alleen over, dat hij weigert bij zijn aartsbisschop te komen. Drie dagen daarna werd de brief ook aangeplakt (of openbaar gemaakt) in Cremona met steun van de kanunniken.

De aartsbisschop bood de aartsdiaken zelfs een vrijgeleide aan. Emmanuel schijnt zich niet te hebben laten zien. En hij had er goede redenen voor. Dikwijls werden bezitters van een vrijgeleide op de voet gevolgd en gevangen genomen. Intussen ontwikkelde de situatie zich verder: kardinaal Bernard de Languissel verloor zijn post van gezant onder Nicolaas IV. Hij stierf in Rome in juni 1290.

Kort na de oproep aan Emmanuel in juni 1288 stierf ook Cacciaconte. Nu moest er een nieuwe bisschop gekozen worden in Cremona. Behalve de laatste vier jaar had men er 34 jaar nooit een bisschop gezien, omdat Cacciaconte en zijn broer 38 jaar de bisschopstitel hadden gevoerd zonder ook maar de minste bisschoppelijke plicht te vervullen. Ook al was Cacciaconte de laatste jaren naar Cremona gegaan, dan was dat uit eigenbelang en onder dwang: als hij niet was gekomen, had hij de inkomsten van zijn bisdom en van Siena verloren.

Ook al probeerde Honorius IV teveel de zin te doen van de koning van Napels en de Franse partij, toch vond hij de keus van bisschoppen erg belangrijk en wilde hij prelaten die hun plichten vervulden. Hij gaf kardinaal Benoit Gaetani opdracht de bisschopskandidaten te onderzoeken. Kardinaal gecreëerd door Martinus IV, was Benoit erg op de hand van de Fransen. Toen hij later paus werd onder de naam Bonifacius VIII, wilde hij gekroond worden in Rome en bracht hij de Curie daarheen. Voorzover het van hem afhing, benoemde hij in de bisdommen waardige kerkvorsten en zette zo voort wat hij als kardinaal had geprobeerd. Hij besteedde al zijn zorg aan de vacante zetel van Cremona. De opvolger van Cacciaconte werd Pontius Ponzoni. Deze bisschop kende de verplichtingen van zijn ambt en vervulde ze. Hij woonde in Cremona en liet er vrede heersen.

De zalige Emmanuel bisschop van Cremona, verblijf in Rome

Pontius Ponzoni bestuurde het bisdom maar kort. Hij stierf op 14 juli 1290 na een episcopaat van ongeveer anderhalf jaar. Volgens het obituarium (= lijst van gestorvenen, data van overlijden en ingestelde zielemissen) van Cremona, stond hij in hoog aanzien. De ban tegen Emmanuel werd opgeheven en de Zalige was vrij om naar Cremona terug te keren. Wat opmerkelijk is voor de tijd die volgde op het episcopaat van Pontius tot 1296, is, dat de kerkelijke archieven van Cremona vervalst zijn. In plaats van deze bisschop heeft men in de geschiedenis een zekere bisschop Bonizoni geïntroduceerd. Deze zou

bisschop van Cremona en kardinaal zijn geweest. De dood van deze man zou vallen tussen 12 augustus 1290 en 1295. Sanclemente heeft overvloedig bewezen, dat alles wat met deze man te maken heeft een fabel is: zijn naam staat op geen enkele lijst in de Vaticaanse Archieven en we weten heel goed wie er in die jaren kardinaal is geweest. In het obituarium van Piacenze schijnt ten onrechte een zekere Bonizoni van Sutri te zijn opgenomen, die in 1089 is gestorven en die ten gronde zou liggen aan deze fabel. Het zou te ver voeren hier deze historische discussie te vertellen. Sanclemente zegt overigens zonder aarzelen, dat deze hele periode uit de geschiedenis van Cremona is vervalst. Toch heeft hij m.b.t. de Zalige niet vermoed, dat zijn episcopaat zo een eeuw naar voren was geschoven. Ughelli plaatst het episcopaat van Emmanuel tegen het jaar 1170. Dan zou de Zalige gestorven zijn op 27 februari 1170. Zacharias, die het werk van Ughelli heeft gecorrigeerd, komt tot de slotsom dat dat onmogelijk is, gegeven het feit dat toen iemand anders bisschop was. Daarom schuift hij de (overlijdens)datum een jaar naar voren: 1169. Sanclemente op zijn beurt geeft weer een andere datum: 30 april 1167 - 27 februari 1168. Maar Novati Savio en anderen geven dezelfde data als de kroniek van Aduard, die niet de minste twijfel laat, en zeggen dat Emmanuel zeker bisschop van Cremona was in 1295. Kardinaal van Rossum, die in de Vaticaanse Archieven onderzoek deed voor pater Kronenburg, vond een lijst van bisschoppen, waarop de Zalige staat als bisschop van Cremóna in het jaar 1295. Behalve het feit, dat de geschiedenis van Cremona in de tijd van het bewind van Emmanuel volkomen werd vervalst, vooral door de uit de lucht gegrepen invoering van de niet-bestaande Bonizoni, is er waarschijnlijk een andere reden die deze fout verklaart.

In 1491 had Jean de Cirey, generaal-abt van Citeaux een lijst opgesteld van heiligen en zaligen die in onze orde werden vereerd. In het bijzonder werd deze lijst herdrukt in het missaal van 1526. Welnu, deze lijst bevat geen data. De Cisterciënzer schrijvers Seguinus en Henriquez geven ook geen data. Ughelli is de eerste die de datum van 1170 geeft. Omdat hij niet wist, dat Aduard werd gesticht in 1192, heeft hij zich gewaagd aan een veronderstelling en heeft hij zich vergist.

De vraag in welke jaren Emmanuel bisschop van Cremona was hangt af van die andere vraag: waarom en hoe kwam er een eind aan zijn episcopaat? Welnu, in 1295 is hij in Rome als bisschop van Cremona en daarna gaat hij naar Aduard. Zijn ontslag op dat moment is een vaststaand feit, maar hoe ging

dat en wanneer precies ? Zoals hiervoor al is gezegd. stierf Pontius van Ponzoni op 14 juli 1290, en we zien dat zijn zetel nog vacant is op 12 januari 1291. Voor deze datum is Emmanuel dus nog geen bisschop geweest.

Het eind van Emmanuels episcopaat valt samen met het begin van het pontificaat van Bonifacius VIII. Toen deze op 24 december 1294 tot paus werd gekozen, nam hij zuiveringsmaatregelen. In de eerste plaats schorste hij alle bisschoppen, aartsbisschoppen en andere kerkvorsten die onder Celestinus V een waardigheid hadden gekregen zonder dat de raad van kardinalen was gehoord. Celestinus kon zich niet voorstellen, dat iemand hem had kunnen willen bedriegen. Hij geloofde alles wat wie dan ook tegen hem zei en dat maakte hem volkomen ongeschikt voor de pauselijke taak. Deze geschorste prelaten hadden misbruik gemaakt van Celestinus' goedgelovigheid. Omdat Emmanuel blijkbaar in 1295 zijn bisschopsambt vervulde, onder de ogen van paus Bonifacius VIII, behoorde hij zeker niet tot die groep prelaten. Hij had dus zijn bisschopsambt zeker niet verkregen d.m.v. fraude. Anders had paus Bonifacius VIII zijn zuiveringsmaatregelen ook voor hem doen gelden.

Aan de andere kant herriep de paus alle benoemingen die waren gedaan in de vacatures die waren ontstaan tijdens het pausschap van Nicolaas IV en Celestinus (1288 - 1292 en 1294), en zelfs die welke waren bekrachtigd door hemzelf en een zekere kardinaal Gérard. In de jaren 1290 - 1294 , toen hij nog kardinaal was, had Bonifacius niet veel kandidaten voor het bisschopsambt onderzocht of goedgekeurd, omdat hij de meeste tijd pauselijk gezant was of één of andere opdracht uitvoerde. Deze prelaten werden niet geschorst. Waaruit we met alle zekerheid mogen afleiden, dat Emmanuel bisschop van Cremona werd na januari 1291 en voor maart 1292, sterfjaar van Nicolaas IV, want anders zou hij bij de geschorsten van Celestinus zijn geweest. Wél viel hij onder het decreet van Bonifacius VIII van 27 december 1294, zodat hij een nieuwe confirmatie nodig had. Het spreekt vanzelf dat al deze bisschoppen naar Rome gingen om duidelijkheid te krijgen omtrent hun bisdom. Zo komen we Emmanuel tegen in gezelschap van achttien bisschoppen, en een ander van zeventien, die echter allen hun ambt konden uitoefenen omdat Bonifacius op de hoogte was.

Als Novati dat had geweten, had hij niet van een raadsel gesproken, namelijk hoe Emmanuel bisschop-in-functie kon zijn terwijl tegelijkertijd een ambassade uit Cremona aankwam om een nieuwe bisschop te laten kiezen. Toen

bemoeide paus Bonifacius zich ermee en benoemde zelf een nieuwe bisschop. Zo is het ongeveer gegaan: Toen Emmanuel bisschop van Cremona werd, had zijn optreden geen enkele invloed op verscheidene onwaardige priesters die Cacciaconte in het bisdom had gehaald. Bovendien was de herinnering aan zijn bewind nou niet even plezierig voor iedereen. Zijn krachtige houding leverde hem grote vrienden op, maar ook heftige tegenstanders. Voeg daarbij dat Karel II van Anjou was teruggekeerd uit gevangenschap en weer koning van Napels was geworden. Wéér vormden er zich partijen in Cremona die vóór of tégen Emmanuel kozen.

Wat Emmanuel in die jaren heeft gedaan als bisschop van Cremona en hoe hij zijn bisdom heeft bestuurd blijft volkomen onbekend. Weliswaar zeggen Seguinus, Henriquez en Ughelli iets, maar dat is pure fantasie, die door de geschiedenis wordt weerlegd. Het was oorlog, legers trokken door Lombardije en er heerste hongersnood. Als men deze schrijvers dan hoort zeggen, dat Emmanuel streng optrad tegen edelen die hun haar vrouwelijk droegen, moet worden toegegeven, dat dat het toppunt van lachwekkendheid is in zulke tijden. Evenzo missen de beschrijvingen van Jongelinus, die beweert dat Emmanuel nooit in Nederland is geweest maar in "Creme", elke grond. Ten slotte is er Brambilia, die ook het leven van de heilige beschrijft. Volgens hem is die nooit bisschop van Cremona geweest. Hij zou zijn gestorven na zijn verkiezing. Dit hele boekje van 80 pagina's is niets dan een produkt der verbeelding. Je kunt je afvragen of daar iets goeds of nuttigs uit te halen is. Hoe graag we ook iets willen weten over het episcopaat en het bewind van Emmanuel, we moeten erkennen, dat er uit de tot nu toe bekende bronnen niets te halen valt.

Toen Emmanuel er achter kwam, dat door het krachtige optreden van Bonifacius van 27 december 1294, zijn benoeming was herroepen, legde hij er zich meteen bij neer. Zonder dat was hij in februari en maart niet in Rome geweest met 27 andere bisschoppen. Daaruit blijkt ook, dat zijn vriendschap met de Heilige Stoel niet was verbroken.

Toen ging een deel van het kapittel van Cremona op eigen houtje over tot het kiezen van een nieuwe bisschop. Zij kozen Guizzardo de Persico. Toen die naar Rome ging om zijn verkiezing te laten bevestigen, kwamen daar ook twee kanunniken, die deze verkiezing als onwettig aanvochten, om er met Bonifacius VIII over te praten. Guizzardo stierf bij aankomst in Rome. De paus, die heel goed wist wat er in Cremona was gebeurd en die vroeger de verkiezing van Pontius de Ponzoni had onderzocht, stond voor een moeilijk probleem.

Emmanuel als bisschop handhaven betekende in conflict komen met Karel II van Anjou en de tegenstellingen binnen het kapittel of een deel van het kapittel versterken. Een nieuwe verkiezing toestaan betekende Emmanuel veroordelen. Toen nam hij zelf de zaak in handen en maakte er geen haast mee om het ontslag van de Zalige te aanvaarden. Hij probeerde eerst hem weer op zijn bisschopszetel te herstellen. Op 7 mei 1295 stuurde hij zijn kapelaan Raynerus de Casulo naar Noord-Italië en Lombardije om de vijandelijkheden zo goed mogelijk tot bedaren te brengen. Als dat resultaat zou worden bereikt, zou Emmanuel misschien naar Cremona kunnen terugkeren.

Pas later, toen het duidelijk werd dat het niet makkelijk zou zijn, gaf de paus gevolg aan het verzoek van Emmanuel om zich terug te trekken in een klooster. Men krijgt duidelijk de indruk, dat de bisschop de strijd moe was en dat hij vooral naar rust verlangde. Pas aan het eind van dat jaar besloot de paus er zich bij neer te leggen en een nieuwe bisschop van Cremona te benoemen. Dat lukte pas op 24 april 1296. Hij benoemde Raynerus de Casulo. Emmanuel was toen over de zeventig en was in Aduard. Zijn openlijke en moedige houding was bekend in het koninkrijk Frankrijk en in dat van de vorsten van Anjou. Daarom wenste hij zich terug te trekken in een klooster buiten Frankrijk om zich helemaal over te geven aan bespiegelingen over God.

Nog een detail over het verblijf van Emmanuel in Rome. Hij was daar met minstens 27 bisschoppen en aartsbisschoppen. Dezen schreven brieven. En hierbij is het opmerkelijk, dat ze zich allemaal "episcopus gratia Dei" ("bisschoppen bij de gratie Gods") noemen. En terecht, want allen wachten op een nieuwe confirmatie. Ze zijn geschorst uit hun ambt op grond van de algemene beslissing van Bonifacius. Verscheidene zijn ook in hun ambt hersteld. Van het kapittel van Cremona was het bijgevolg een duidelijk geval van onrecht om te beginnen aan een nieuwe verkiezing.

Een andere opmerking: de brieven van deze bisschoppen zijn allemaal aflaatbrieven. Voor bisschoppen die bij de paus in Rome waren gekomen was het een normale zaak om vanuit die stad, als ze met verscheidenen bevriend waren, aan bisdommen, kloosters, kapittels, e.d. die hun toegedaan waren, aflaatbrieven te sturen die door verscheidene van hen waren ondertekend. Een ander feit, dat vastgesteld moet worden: nergens treft men in deze brieven een toon aan van opstand of ontevredenheid met de beslissingen van Bonifacius VIII. Het lijkt dus zeker, dat de bisschoppen met wie Emmanuel in Rome

omging, waardige prelaten waren. We weten overigens ook uit andere bron dat er mensen waren, die totaal anders waren en aan wie de paus een tweede keer moest laten weten, dat hij hun iedere confirmatie weigerde.

Alle bisschoppen tekenden niet elke aflaatbrief; dat deden alleen de prelaten die op de een of andere manier contacten onderhielden met de geadresseerde. De aflaatbrief aan Passu in Zuid-Duitsland was door maar vijf bisschoppen ondertekend. De brieven voor Bologna en voor Vico bij Forlì, steden die vlak bij Italië lagen, droegen de handtekeningen van 17 bisschoppen. Daarentegen had een brief voor München maar weinig handtekeningen. Bij Leuven lag de leprozenkolonie "Ter Banck" waar de leprolijders uit Leuven en Héverlé werden ondergebracht. Hij stond onder toezicht van de abt van Villers. Omdat we zien, dat Emmanuel een aflaatbrief ondertekent voor Ter Banck en een andere voor het Cisterciënzerklooster van Kentrup, mogen we aannemen, dat hij daarvoor al reizen door die landen had gemaakt. Het is ook opmerkelijk, dat deze plaatsen die aflaten van hem krijgen op een tamelijk rechte lijn liggen tussen Rome en Aduard en dat hij Rome heeft verlaten na het verzenden van de aflaten. Michelfeld in Beieren kreeg ook een brief van hem.

ADUARD

Reis van Rome naar Aduard. Aankomst in de abdij.

Ongeveer eind mei 1295, nadat paus Bonifacius het rapport had ontvangen van Raynerus de Casulo, die met dat doel naar Lombardije was gestuurd, kreeg Emmanuel het gevraagde ontslag. Omdat een deel van de kanunniken een procedure voor een nieuwe verkiezing op gang had gebracht, was het voor hem moeilijk om naar Cremona terug te keren. Daardoor was hij meteen zijn inkomsten en zijn goederen kwijt. Overigens was hij de man er niet naar om inkomsten op te strijken zonder het werk ervoor te doen. Waarschijnlijk verliet hij Rome meteen na er minstens vier maanden te zijn geweest.

Dank zij de aflaatbrieven en enkele andere bronnen kunnen we de weg nagaan die hij nam naar Aduard. Eerst reist hij recht naar het noorden in de richting van Vico bij Forlì, vervolgens buigt hij een beetje af naar het noordoosten in de richting van Bologna. Hij vermijdt zo Cremona. Hij gaat waarschijnlijk via Verona en zet koers naar de Alpen. Een vermoeiende reis voor een man van

zijn leeftijd. Toch lukt het hem in enkele weken, want in juni 1295 vinden we hem in Zuid-Oost-Zwitserland, in het kanton Graubunden, bij een klooster van de Benedictijnen in Munster. De kloosterkerk was een pelgrimsoord van het Heilige Bloed, dat herinnert aan een oud wonder dat daar had plaats gevonden. De kerk, die in 1087 was gewijd, was meegerestaureerd met de andere gebouwen in 1281. Emmanuel kon er twee altaren inwijden; hij was de 33 e bisschop die aflaten aan deze kerk schonk.

Emmanuel bleef daar enige tijd, te kort naar de zin van de monniken, die hem er graag hadden gehouden; maar hij wilde ook monnik worden of tenminste een kloosterlingenleven gaan leiden; en hij werd aangetrokken door de geur van heiligheid van de monniken van Aduard, en heel in het bijzonder door die van Richard, net als hij ex-professor in Parijs.

In de zomer van hetzelfde jaar gaat hij weer verder, reist door Tirol en Oostenrijk, bezoekt de Augustijnen van München, gaat dan naar Passu, dat hij indertijd aflaten had geschonken. Daarvandaan komt hij in het Benedictijnenklooster van Michelfeld in het bisdom Bamberg, gaat naar de Cisterciënzers van Kentrup, daarna naar de Dominicanen van Wezel in het land van Kleef. Daar komt hij tegen de winter aan. Emmanuel kwam onderweg van Michelfeld naar Kentrup door Karden (bisdom Trier). Hij kon daar twee altaren wijden. In 1967 vond pastoor Pranz Bruhl 3 wasafdrukken van Emmanuel. Hij gaf één zegel aan Trier, één aan de schrijver van dit verhaal en een zegel hield hij zelf. Datum: het jaar 1295, december. Afmeting 6 x 4 1/2 cm. De Dominicanen vonden in Emmanuel een oude kennis terug uit de tijd dat zij in Parijs studeerden en hij er professor was. Zij wisten zoals trouwens iedereen in West-Europa, hoe Emmanuel trots gestreden had tegen de koning van Napels, Karel van Anjou en zijn Franse familie, en hoezeer hij de ban tegen de Grieken had afgekeurd. Zij drongen erop aan dat hij hun kerk zou wijden. Emmanuel bracht dus bij hen de wintermaanden door en wijdde hun kerk in het voorjaar van 1296. Toen de plechtigheden voorbij waren, gaf hij, ondanks de wens van de Dominicanen om hem bij zich te houden toe aan zijn sterke verlangen naar Aduard.

Zodra het weer het toeliet vertrok hij naar de leprozerie Ter Banck in België. Dit bezoek aan een dergelijke instelling onthult een bepaalde karaktertrek. Gewoonlijk vermijdt men zieken waarvan bekend is dat ze besmettelijk zijn. Maar de christelijke naastenliefde weet dat toewijding aan zieken Gode

welgevallig is. Als hij Ter Banck verlaat, gaat hij op weg naar het Sint Bernardusklooster van Aduard bij Groningen in Nederland, of zoals men algemeen zei: in Friesland. De kroniek van Aduard vertelt kort waarom Emmanuel er kwam. Hij werd aangetrokken door de geur van heiligheid van deze monniken en vooral door de verdiensten van de oud-professor uit Parijs, de zalige Richard. Deze had 31 jaar in Aduard doorgebracht.

De monniken van Aduard ontvingen Emmanuel met het ceremonieel dat wordt voorgeschreven door de regel van Sint Benedictus, maar ook met de aan een bisschop verschuldigde eerbied. Zij leidden hem de kerk binnen en ontvingen hem zoals ze aanzienlijken ontvingen: in het centrum voor het hoofdaltaar. Daarna namen ze hem op in hun kloostergemeenschap, waar hij tot zijn dood kon blijven. Pater Seraphinus Lenssen schrijft over Emmanuel, dat de monniken de ware reden van zijn komst alleen van Emmanuel zelf hebben kunnen horen: de monniken die de ware reden van zijn komst, die ze immers alleen van hemzelf te weten konden komen niet kenden ... Hij kon dit alleen schrijven, omdat hij niet wist van de rol die Emmanuel had gespeeld tegenover Karel van Anjou, van zijn openlijke afkeuring van de oorlog tegen Sicilië, en van de ban uitgesproken over de Griekse keizer. Deze schrijver weet ook niet, dat de Cisterciënzer orde nooit sympathie heeft gekoesterd tegenover Martinus IV. Deze moedige daad van Emmanuel had hem bekender gemaakt dan de kardinalen die hun mond niet meer durfden open doen en waren gezwicht voor het gezag van de koning van Napels. De recente ruzies in het kapittel van Cremona waren in Aduard waarschijnlijk niet bekend. Daarentegen was de beslissing van Bonifacius VIII, die tientallen bisschoppen en zelfs kardinalen had afgezet en gedwongen tot een nieuwe confirmatie zo belangrijk, dat die in Aduard bekend moeten zijn geweest. In Nederland werd ook misbruik gemaakt van de belasting-tienden en alles wat daarbij kwam: in theorie bestemd voor de kruistochten, maar in feite ten goede komend aan de legers van Anjou. Al deze redenen verklaren waarom Aduard Emmanuel ontving met grote eerbied, en niet als een tijdelijke gast of een gewone vluchteling.

Professie in Aduard, roeping tot een leven van beschouwing en gebed.

We komen nu bij de vraag: was Emmanuel al geprotest tot Cisterciënzer of heeft hij zijn professie afgelegd in Aduard ?

Het is heel weinig waarschijnlijk, dat hij al geprotest Cisterciënzer was bij zijn

aankomst in Aduard. Hij was professor geweest in Parijs en aartsdiaken in Cremona. In die tijd koos men uit de orde wel leden om het bisschopsambt te bekleden, maar niet om aartsdiaken te worden. Bovendien was de orde nogal tegen studeren, zozeer dat het Sint Bernarduscollege in Parijs alleen kon worden gesticht met hulp van de heilige Stoel. Het is ondenkbaar, dat een lid van de orde in die tijd een leerstoel heeft kunnen bezetten aan de Universiteit van Parijs. Het algemeen kapittel zou dat nooit hebben toegestaan. Om deze vraag duidelijk te behandelen zullen we de schrijvers die over de Zalige hebben geschreven in drie categorieën moeten verdelen:

De eersten zijn de vijf kroniekschrijvers, die de kronieken van Aduard hebben gekopieerd en alle monniken uit de abdij die over het onderwerp hebben geschreven tot Jean de Cirey en het Missaal van 1526.

De tweede groep bestaat uit al diegenen die hun informatie hebben gehaald uit Seguinus en Henriques tot even na 1900.

De derde categorie omvat degenen die de laatste vijftig jaar over hem hebben geschreven.

De eersten hebben Emmanuel altijd beschouwd als lid van de orde. Pater Gregorius Muller zegt in zijn "Cistercienser Chronik": "Da die Adwerter Monche ihn (i.e. Richard de Busto en Emmanuel van Cremona) als ihren Ordensbruder betrachteten, so wird er daselbst Profesz abgelegt haben, wenn er nicht etwa nur Teilhaber an den Ordenswohltaten war.". Vervolgens heeft abt Jean de Cirey in zijn catalogus alleen die personen opgenomen van wie hij aannam dat ze lid waren van de orde en die ergens in de orde werden vereerd als zaligen of heiligen. Zo zegt hij: "qui sub huius sacri Cisterciensis Ordinis habitu et observantia pure famulando ob probatam vitae sanctimoniam..." (= over wie in het habijt en onder de voorschriften van deze heilige Cisterciënzer orde alleen goeds wordt verteld wegens hun voortreffelijk heilige levenswijze). Omdat hij in de catalogus alleen leden van de Cisterciënzer orde heeft opgenomen, en geen zaligen of heiligen die in dezelfde tijd als elders óók in de orde als zodanig werden geeerd, heeft hij verondersteld, dat de monniken van Aduard, op zijn minst tweehonderd jaar lang, de zalige Emmanuel als lid van de orde hebben beschouwd: anders zou Emmanuel de enige uitzondering zijn op deze lijst van zaligen uit de Cisterciënzer orde, n.l. de enige die geen lid zou zijn van de orde.

De tweede categorie (degenen die geput hebben uit Seguinus en Henriquez) hebben altijd geloofd dat Emmanuel eerst monnik is geweest in Aduard en

daarna bisschop van Cremona is geworden. Zij hebben hem altijd beschouwd als lid van de orde. Omdat deze categorie schrijvers van A tot Z een leven van deze zalige bij elkaar heeft gefantaseerd, zoals na 1900 is ontdekt, werd zijn professie in twijfel getrokken. Men veronderstelt dat een bisschop geen professie kan afleggen. Toch heeft pater Dominicus Willy een lijst opgesteld van Cisterciënzer pausen, kardinalen en bisschoppen, waarop men op zijn minst tien bisschoppen aantreft, die zo hebben gehandeld.

De derde categorie ten slotte neemt niet aan dat hij is geprofest. Zij noemen Emmanuel "gast" en pater Seraphinus Lenssen zegt ten slotte: "Verum Emmanuel habitum ordinis non sumpsisse videtur, sed tantummodo in illo monasterio hospitatus esse. Unde nec cisterciensibus adnumerandus." (Emmanuel schijnt niet het echte habijt te hebben aangenomen, maar in dit klooster slechts gast te zijn geweest. Vandaar dat hij niet tot de Cisterciënzers moet worden gerekend). Maar zo verwerpt hij een traditie van zeven eeuwen. Zo ook nemen Prof. Dr. R. Post en abt Gabriël van de Moosdijk niet aan dat hij is geprofest; anderen spreken er niet over.

Toch zijn er nog argumenten voor een eventuele professie. We moeten eerst de kroniek bekijken. Brugmans zegt dat Emmanuel drie jaar in de abdij bleef (of woonde). Deze drie jaren worden met weinig woorden beschreven: "Emmanuel qui ductus ad orationem, locum sepulturae baculo designavit dicens: Hec requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam" (Emmanuel die naar het gebed (orationem) werd geleid, wees met zijn staf de begraafplaats aan en zei: Dit is mijn rustplaats tot in eeuwigheid der eeuwigheden; hier zal ik wonen, wanneer ik zal zijn uitverkoren. Op deze plaats ligt hij begraven en heeft een steen met zijn beeldtenis erop en dat ook het grafschrift bevat: "Hic jacet Emmanuel, Dei gratia Episcopus etc..." (Hier ligt Emmanuel bij de gratie Gods bisschop enz...).

Dit korte verhaal is om verscheidene redenen belangrijk.

Zijn aankomst

Ten eerste blijkt, dat Emmanuel in de abdij is ontvangen helemaal volgens de regel van Sint Benedictus: "Qui ductus ad orationem."

(hoofdstuk 54, Regel van Benedictus: "Nadat de gast is ontvangen, zal hij uitgenodigd worden te bidden": "...hospites ducantur ad orationem...".)

Zijn graf

Maar tegelijkertijd is het duidelijk, dat de plek waar hij in de kerk is heengeleid een speciale rol speelt in zijn leven in Aduard. Meteen na zijn aankomst in Aduard wijst Emmanuel zijn graf aan "...Locum sepulturae designavit dicens... Et in eodem loco sepultus est.." (de plek van het graf aanwees zeggende ... En op die plaats ligt hij begraven). Men begrijpt dan heel goed, dat Van Heussen (tegen 1715) dacht, en pater Seraphinus Lenssen deelde zijn mening, dat het woord "orationem" (gebed), moest worden veranderd in "oratorium" (gebedsplaats). Men wil een bepaalde plaats in de kerk aanduiden. In elk geval is het zeker, dat Emmanuel geleid werd naar die plek in de kerk waar later zijn graf was. De woorden "qui ductus ad orationem" moeten dus zo worden opgevat, dat de kroniekschrijver, die dingen opschreef tweehonderd jaar na de dood van de zalige, de plaats van zijn aankomst in Aduard heeft willen vereenzelvigen met die van zijn graf.

Zijn professie

En op deze plek, die het begin en het einde van Emmanuels leven in Aduard markeert, sprak deze de belangrijkste woorden die uit zijn verblijf in Aduard tot ons zijn gekomen: "Hee requies mea in seculum seculi, hic habitabo quoniam elegi eam (Dit is mijn rustplaats tot in eeuwigheid der eeuwigheden, hier zal ik wonen, wanneer ik zal zijn uitverkoren). Deze zin werd normaal gebruikt om de professie aan te geven; die van de Kluizenaars, van de Camaldules enz. met name. Men kan tientallen voorbeelden aanhalen die deze woorden letterlijk bevatten of die door deze tekst de overeenkomst laten zien tussen professie en dood. Men kan ook nog verscheidene rituelen noemen, zodat we over meer dan twaalf verschillende bronnen kunnen beschikken. Men gebruikt de teksten dus niet verkeerd, als men beweert dat de kroniekschrijver met dit zinnetje heeft willen aanduiden: De komst van Emmanuel in Aduard, zijn graf en zijn professie. Jammer, dat deze bronnen zich buiten de Cisterciënzer orde bevinden. Ik moet daar genoeg mee nemen, omdat de archieven van Aduard zijn verbrand of vernietigd. Deze aanwijzingen geven een sterk vermoeden van een professie van de bisschop van Cremona na zijn komst in Aduard.

Gewoonlijk heeft men begrepen, dat de zin alleen maar op zijn graf betrekking had, want we lezen: "Qui ductus ad orationem, locum SEPULTURAE baculo designavit dicens... (de plaats van het GRAF aanwees met zijn stok

zeggende..). Als hij geprotest werd, belooft de monnik ook zijn standvastigheid op deze plek (d.w.z. dat hij er zal blijven) en dit dateert van het begin van de orde. Hij uit zo zijn wens om op die plaats te wonen tot zijn dood. Maar hij heeft niet de bedoeling te zeggen, dat hij begraven wil worden op nou juist het stukje grond waarop hij zich dan bevindt, maar op het kerkhof van het klooster. Dat geldt ook voor Emmanuel. Hij had door heel Europa gereisd; hij had nergens anders willen blijven dan in Aduard. Het zou dus wel erg hoogmoedig zijn geweest om voor zichzelf meteen na zijn aankomst de meest eervolle begraafplaats uit te kiezen. Als de monniken hem hadden opgenomen uit liefde tot God (d.w.z. zonder professie of op een andere wijze) hadden ze hem vast niet op zo'n eervolle plaats begraven.

Maar omdat immers de drie volgende feiten met elkaar in verband worden gebracht:

dat een bisschop naar een bepaalde plek in de kerk wordt geleid ("qui ductus ad orationem") er wordt begraven

("locum sepulturae designavit et in eodem loco sepultus est") en op dezelfde plek is geprotest of er minstens een ander gelofte heeft afgelegd

("hec requies mea...")

omdat die drie feiten, zeg ik, door de kroniekschrijver met elkaar in verband worden gebracht tweehonderd jaar na de dood van de heilige, moeten we hierin alleen maar een "letterkundig trucje na dato" in zien.

Bovendien moet worden opgemerkt, dat het in 1940 ontdekte graf ook op een professie wijst. De originele grafsteen was verdwenen en het bovenste deel van het graf was zwaar beschadigd. Maar het lijk lag nog in het graf. Men heeft er zich over verbaasd, dat Emmanuel niet begraven heeft willen worden als bisschop of als priester, maar als monnik met zijn voeten naar het altaar. Aduard heeft hem de grootste eer willen geven die hij wenste, namelijk monnik te zijn; wat wijst op de grote nederigheid van de prelaat. Toch heeft men hem ook willen eren door hem te begraven op de voornaamste plek, voor het hoofdaltaar.

Elk van deze details bewijst vast niet op zichzelf of onze hoofdpersoon ge-

profest is of niet, maar ik geloof dat bestudering van het geheel zich verzet tegen de mening die de laatste jaren werd aangehangen, door weinig geleerden weliswaar, dat Emmanuel alleen maar "gast" was in Aduard. Dat heeft mij ertoe gebracht zo diep op de kwestie in te gaan. Het is echt geen wetenschappelijk historisch werk leveren, als je iemand schrappt van de lijst van zaligen onder het voorwendsel dat je minder stichtelijke dingen over hem hebt gevonden. Het bestuderen van de ware motieven op grond waarvan onze zalige zich de ban op de hals heeft gehaald heeft, hoop ik, duidelijk genoeg zijn mate van moed en deugdzaamheid aan.

Als men de kroniek zorgvuldig bestudeert, ontdekt men meer dan bij een simpel doorlezen. Ten eerste komt eruit naar voren hoe groot de roep van Aduard was, vooral die van de zalige Richard, een roep die zoveel mensen ertoe bracht de ijdelheden van deze wereld op te geven.

"...fame sancte conversationem eorum longe lateque diffusa multis hujus vite fallacias penitus declinandi incentivum prebuit. Quorum sanctus Emmanuel, episcopus Cremonensis et comes, de Italia veniens, unus fuit..."

(... de wijd en zijd verbreide roep van zijn heilige levenswijze spoorde velen ertoe aan de ijdelheden van dit leven geheel op te geven. Onder hen de heilige Emmanuel, bisschop van Cremona en graaf, die uit Italië kwam...)

Voor de zalige Emmanuel waren deze ijdelheden zijn adellijke afkomst, zijn uitstekende opvoeding, zijn professoraat in Parijs, zijn functie van aartsdiaken en bisschop in Cremona, en niet te vergeten zijn grote rijkdom. Daartoe hoorde ook zijn bekendheid. We moeten toegeven dat hij zich veel vijanden heeft gemaakt, maar het is niet minder waar, dat deze onverschrokken man, die zich durfde verzetten tegen Karel van Anjou en de ban tegen de Grieken durfde af te keuren, zich ook veel vrienden en bewonderaars wist te maken. Als Emmanuel de machtigen hun kwaad had laten doen en zich niet had ingezet voor de strijd voor de waarheid, had hij een makkelijk en prachtig leven kunnen leiden. Hij offerde dat op uit waarheidsliefde en plichtsbesef. Hij ging nog verder: hij verliet zelfs zijn vrienden om ver weg te gaan en monnik te worden in Aduard. Heel terecht schreef men over hem: 'Qui ductus ad orationem =gebed...' en niet zoals sommigen willen " ... Ad oratorium=kerk..." Hij werd naar het gebed gebracht.

Een leven vol tegenstellingen. Vervolgd door zijn vijanden, de voordelen van

het wereldse leven opgevend, kwam hij die zo'n actief, zo'n bewogen leven had geleid, tot een leven van beschouwing. Het Cisterciënzer leven, dat de roep van Aduard hem deed wensen. Zijn bisschoppelijke waardigheid zou het hem mogelijk hebben gemaakt zich op zijn oude dag te laten verzorgen, bijvoorbeeld: door de Benedictijnen van Passau, om een of ander apostolisch werk te doen bij de Dominicanen van Wezel, of om te blijven bij de Benedictijnen de Camaldules, of de Augustijnen. Hij zag af van dat alles. Hij wou maar één ding: in Aduard zijn, er een bespiegelend kloosterleven leiden, ver van zijn vijanden natuurlijk, maar ook ver van zijn vrienden.

Hij wilde als onbekende sterven. "Qui ductus ad orationem", deze woorden krijgen ook een schonere betekenis. En daardoor zien we duidelijker, waarom de kroniekschrijver met het woord "orationem" de plek van zijn aankomst én de plek van zijn professie aangeeft (die ook die van zijn graf zal zijn). En zelfs als hij nooit was geprofest, zouden we heel goed begrijpen, dat zijn medebroeders van Aduard hem hebben beschouwd als hun eigen heilige, als de ideale monnik uit hun huis; dát verklaart, waarom zij later begonnen aan een proces tot zaligverklaring en waarom de Orde deze heilige man heeft kunnen vereren als een zalige van de Orde.

Verblijf van de zalige Emmanuel in Aduard, en zijn dood.

De kroniek behandelt heel kort en vrijwel uitsluitend de geschiedenis van zijn abten (d.w.z. de kroniek van Aduard). Alleen de zaligen Richard en Emmanuel hebben tussen hen een bescheiden plaatsje gevonden wegens hun heiligheid, een plaatsje, dat ze niet hadden gekregen als ze niet op de een of andere manier tot de gemeenschap hadden behoord.

Brugmans zegt: "Bovendien spreekt de kroniek veel over het verblijf van Emmanuel van Cremona en Richard van Busto, zodat de auteur verscheidene zeer uitvoerige bronnen voor zich moet hebben gehad." De auteur heeft in 1485, d.w.z. twee eeuwen na de dood van de zalige het slot van zijn kroniek geschreven. Deze opmerking toont aan, dat de abdijs heel goed wist wie de zalige Emmanuel was en hoe hij zijn laatste dagen heeft doorgebracht. Jammer alweer dat de archieven van Aduard verloren zijn gegaan. Brugmans kan nou wel zeggen, dat de kroniekschrijver veel heeft verteld over de zalige, in werkelijkheid noemt hij maar één feit uit zijn verblijf in Aduard, namelijk dat hij de kapel van de ziekenafdeling heeft gewijd. En hij schrijft niets over de ceremonie, geeft zelfs geen datum aan.

Behalve dit detail weten we dat hij nog één keer het klooster heeft verlaten voor een altaarwijding. Aduard had onder andere goede betrekkingen met Bremen. Niet ver van Bremen lag het dorp Oldenburg waar het Benedictijnerklooster Radstede stond. Hoewel de Sint Bernardusabdij het niet altijd even goed kon vinden met dit klooster, waren de betrekkingen soms wel goed. De zondag voor Sint Petrus van het jaar 1297 of 1298, met toestemming, van Gyserbert, aartsbisschop van Bremen, op verzoek van Hendrik van Radstede en met toestemming van zijn eigen abt, die ook Hendrik heette, wijdde de zalige een altaar van Sint Petrus Apostel. Hij was de vierentwintigste bisschop, die de abdij een aflaat van veertig dagen schonk. Maar dat geeft ons nog niet het recht om hem te rekenen tot de bisschoppen-coadjutor van Utrecht.

Er zijn auteurs die beweren dat de zalige in Aduard colleges heeft gegeven. Als steun voor die bewering zeggen ze dat het klooster zo'n grote naam had op wetenschappelijk gebied. Het lijkt weinig waarschijnlijk. Emmanuel was te oud, en verder hadden zijn veroordelingen en zijn functies hem al vijftien jaar belet les te geven. Het is waarschijnlijker dat hij deze drie jaren gebruikte om te bidden, zoals de kroniek dat aanduidt: "Qui ductus ad orationem". Na een kort leven, ongeveer tweeënhalf jaar, in het klooster, stierf hij de eerste oktober 1298. Hij werd begraven in het voorste gedeelte van de kerk ongeveer in het midden vóór het hoofdaltaar. Op zijn graf lag een steen met het opschrift :

"Hic jacet Emmanuel, Dei gratia Episcopus et comes Cremonensis, juris utriusque professor, qui obiit anno Domini MCCXCVIII ipso die Remigii et confessoris. Cujus anima per misericordiam Dei requiescat in pace. Amen".

"Hier ligt Emmanuel, bij de gratie Gods bisschop en graaf van Cremona, professor in beide rechten, die stierf in het jaar 1298 op dezelfde dag als Remigius, bisschop en belijder. Wiens ziel door Gods barmhartigheid moge rusten in vrede. Amen.

De eredienst in het zaligmakingsproces van de Zalige Emmanuel

Het begraven van Emmanuel voor het hoofdaltaar in het voorste gedeelte van de kerk is een groot eerbewijs, dat aan geen enkele abt en ook niet aan de zalige Richard was ten deel gevallen. En toch waren er in een eeuw al elf abten en honderden monniken gestorven. Bijna drie eeuwen na de dood van Emmanuel zou de abt Arnoldus Kenninck ook voor het hoofdaltaar worden

begraven, maar aan de kant van het evangelie. Zelfs voor een bisschop is het begraven worden op die plaats een zeldzaamheid. Deze buitengewone grafkeus wordt gemotiveerd door zijn roep van heiligheid.

De intensiteit waarmee hij had geleefd werd onmiddellijk beloond. Veel gebeden op zijn graf werden verhoord. Er deden zich zelfs wonderen voor. Zijn roep van heiligheid werd zo groot, dat men meende een proces tot zaligverklaring op gang te kunnen brengen. De kroniek, altijd laconiek in zijn mededelingen, zegt niet bij welke paus of in welk jaar abt Frederik (1329 - 1350) stappen met dit doel ondernam. In de eerste jaren van zijn bewind liet deze abt veel bouwen, wat hem vast verhinderde de zaak tot een goed eind te brengen. Daarna veranderde de situatie en vestigden de pausen zich in Avignon. De abt liet het proces niet openen bij Johannes XXII (1316 - 1334). Deze paus, die meteen na zijn verkiezing zeven Franse kardinalen creëerde, was te "Frans" om zich te interesseren voor het proces tot zaligverklaring van een man die zo gestreden had tegen een koning van Franse afkomst, die zo graag invloed had op de paus. Clemens VI (1342 - 1352) stond ook te veel onder de invloed van de koning van Frankrijk dan dat een dergelijk proces afgerond kon worden. Degenen die het tegendeel beweren voeren geen enkel bewijs aan dat hun opvatting steunt.

Daarentegen was er van 1334 tot 1342 een Cisterciënzer paus: Benedictus XII (Jacques Fournier). In 1335 had deze paus serieuze stappen ondernomen om terug te gaan naar Italië. Omdat in Rome anarchie heerste, bereidde hij een voorlopig verblijf in Bologna voor. De naburige bisdommen, waaronder Cremona, waren daar erg blij mee. Maar de Visconti's van Milaan veroorzaakten toen zoveel onrust in Noord-Italië, dat de paus van zijn plannen moest afzien. In die jaren deed abt Frederik de eerste stappen. Na het algemeen kapittel ging hij naar Avignon, waar de paus hem zeer welwillend ontving. Omdat een terugkeer naar Italië onmogelijk leek, voelde de paus zich verplicht de zaak tot later uit te stellen als hij in Rome kon gaan wonen of op zijn minst Frankrijk kon verlaten. Daarom zegt de kroniek, dat de abt naar Rome ging voor deze kwestie, omdat die daar behandeld moest worden. Maar het uitstel van het proces maakte ook een eind aan de voorbereidingen. Als teken van welgezindheid schonk de paus Frederik een arm van de zalige Margaretha. Volgens de kroniek was de reden van dit uitstel een financiële: de kosten zouden te groot zijn voor Aduard. Toch was de abdij toen zeer welvarend en had zij een groot deel van de uitgaven kunnen dragen. Maar het hof van Avig-

non was niet rijk en verder voorzag het grote kosten voor het overbrengen van de Curie naar Rome. Hoewel dat niet de zaak van Aduard was, zou het pauselijke hof met welgevallen een bijdrage in geld van dit klooster hebben gezien om dit overbrengen te helpen plaatsvinden. Daarna zouden de kosten komen die bij het proces hoorden. Dat alles heeft de zaligverklaring belemmerd. En dikwijls gaat het zo: van uitstel komt afstel.

Omdat paus Benedictus XII in de laatste jaren van zijn leven vaak ziek was en het in de eerste (jaren van zijn pontificaal) erg druk had met een eventueel vertrek naar Italië, kan het verzoek tot zaligverklaring liggen tegen 1337-1338. De omstandigheden hebben verhinderd dat de zaak tot een eind kwam. Dit proces zou voor het pausschap een grote overwinning hebben betekend op de Franse partij. Sindsdien heeft Emmanuel de titel van heilige gekregen, in die zin dat die hem in de kloosters werd gegeven. En we moeten erkennen, dat die titel zijn verering eeuwenlang gaande heeft gehouden. Omdat deze verering aanhield, richtte de abt Lambert Helt (1522-1528) een witmarmeren monument voor hem op, honderdnegentig jaar na de abt Frederik en tweehonderddertig jaar na de dood van Emmanuel. Tegenwoordig weten we niet wat dat voor een monument was. Ondanks de beweringen van sommigen stond het los van de grafsteen waarover in de kroniek wordt gesproken. De verteller, die in 1485 ophoudt met schrijven, praat nog over die steen. Brugmans bewijst alles uitvoerig. De oprichting van het monument vond plaats ongeveer veertig jaar na de dood van de kroniekschrijver en is door een ander verteld. Hoewel een grafsteen ook een "monument" kan worden genoemd, kan men dat hier niet doen om een andere reden. Abt Lambertus bracht in het klooster allerlei versieringen aan o.a. twee pilaren met beeldjes, een bloementafereel bij de trappen van de het presbyterium, een groot beeld van Sint Paulus, en zelfs enkele versieringen in de zaal waar de monniken werden geschoren. In dat vertrek werden schilderijen opgehangen. Al die versieringen worden door de kroniekschrijver zonder onderscheid "monumenten" genoemd. Hij beweert dat de abt van plan was nog meer "monumenten" aan te brengen, maar de dood belette hem het af te maken. Dus als er wordt gesproken van een "monument" ter ere van de zalige, moeten we met Prof. Dr. R. Post denken aan een ding van het soort waarover we net hebben gesproken.

Een andere reden heeft bijgedragen tot het oprichten van dit monument. Na verscheidene kloosters te hebben bezocht, stelde de generaal-abt Jean de Cirey een lijst op van zaligen en heiligen van de Orde in 1491. Deze lijst werd

afgedrukt in de missalen van 1526 en van 1545 en bevatte de zaligen Richard en Emmanuel. De z. Richard werd als men dat zo kan zeggen plechtig zalig verklaard door de abt Geyko (1262 - 1268). Men had zijn botten opgegraven en ze geplaatst op een soort altaar in het kapittel. Dat was nooit gedaan met de botten van de z. Emmanuel, ondanks het eevollere karakter van zijn graf. Abt Frederik had de pogingen ondernomen die wij nu kennen; daarna was de zaak naar later uitgesteld. En toen werd alles vergeten. Dat alles tweehonderd jaar daarvoor. Deze lijst en de grotere eer die aan de z. Richard was toegevallen, brachten abt Lambert Helt tot actie, die behalve de grafsteen een ander "monument" wilde aanbrengen om een zalige te eren, die meer dan 225 jaar als een heilige werd beschouwd en in het bijzonder door de hele orde sinds 1491.

Het is echter zeker, dat in die tijd zijn gebeente niet werd opgegraven. Waarschijnlijk werd daar geen toestemming voor gegeven. Paus Benedictus XII had dat kunnen doen en in dat geval zou er niets in het graf zijn gevonden bij de laatste opgravingen.

Dit wordt de laatste vraag die in het kader van deze studie wordt gesteld: Op welke manier is de zalige in de loop der eeuwen vereerd?

Omdat alle liturgische boeken, de bibliotheek, de kalenders van Aduard enz. verloren zijn gegaan of verbrand, heb ik tientallen manuscripten, kalenders, missalen uit die tijd, die werden gebruikt in de Noordelijke Nederlanden onderzocht. Ik heb verscheidene bibliotheken doorzocht. Tevergeefs. Nergens heb ik een spoor gevonden van een kerkelijke eredienst voor de zalige. We kunnen waarschijnlijk dus aannemen, dat de zalige nooit een kerkelijke eredienst heeft gehad, noch in Aduard, noch elders. Het feit, dat Jean de Cirey een lijst heeft opgesteld van zaligen en heiligen uit de Orde en die heeft laten afdrukken in het Missaal, bewijst niet, dat ze vereerd werden met een officiële eredienst. Verscheidene zaligen van de lijst hebben die eer nooit gehad. Dat zegt de abt van Cirey nadrukkelijk.

Daarentegen vinden we sporen van een buitenkerkelijke verering, die onmiddellijk na zijn dood is begonnen. Veertig jaar na zijn begrafenis was de roep van zijn heiligheid niet verminderd, want dan doet men stappen bij de hoogste autoriteit van de kerk voor zijn zaligverklaring. Honderdtachtig jaar na zijn dood vereert men hem nog steeds, daarover geeft de kroniekschrijver ons zekerheid. Na 200 jaar zet de generaal-abt hem op de lijst van Cisterciënzer heiligen en

zaligen; vijftwintig jaar later richt Lambert Heldt een monument voor hem op. Verscheidene eeuwen later bestaat die verering nog steeds en wordt niet verboden door de kerkelijke autoriteiten. In tegendeel. In 1634 behield paus Urbanus VIII aan de Heilige Stoel het recht voor van heilig- en zaligverklaring. Tegelijkertijd echter verleende hij het recht om als zodanig te vereren de heiligen en zaligen die al meer dan tweehonderd jaar vereerd werden en dat in de streek waar de eredienst nog steeds bestond. Welnu, de verering van Emmanuel dateerde van 325 jaar ervoor. Het is dus geoorloofd hem de titel ZALIGE o£ HEILIGE te geven. Hoewel hij eeuwenlang de titel van Sint heeft gehad en men hem de "Heilige van Aduard" heeft genoemd, is de titel Zalige voor hem meer op zijn plaats, omdat hij waarschijnlijk nooit het voorwerp van een kerkelijke eredienst is geweest.

Gegeven het feit, dat niemand verplicht is een zalige of zelfs een heilige speciaal te vereren met uitzondering van de Heilige Maagd, spreekt het vanzelf, dat we nergens een verplichting vinden opgeschreven om speciaal de zalige Emmanuel te vereren. Daarin bestond absolute vrijheid.

Eén ding is overigens niet vrijblijvend. Iedereen, zelfs een dode, heeft recht op een goede reputatie. Eeuwenlang heeft Emmanuel de titel Zalige of Heilige gedragen. Toen is men begonnen zijn heiligheid in twijfel te trekken tengevolge van bepaalde, slecht geïnterpreteerde historische ontdekkingen. Ik hoop dat deze studie de waarheid aan het licht heeft gebracht. Zijn aanklagers, o.a. zijn bisschop, zijn strijd tegen Karel van Anjou, zijn optreden in de Siciliaanse kwestie, zijn niet volgens de geschiedkundige waarheid naar voren gebracht. Als men de zalige zijn aureool wil afnemen, zal men overtuigender bewijzen moeten aanvoeren. Men heeft zich te gemakkelijk neergelegd bij het feit dat hij in de ban werd gedaan. Pater Seraphinus Lenssen kende hem dan ook een "CULTUS IMMÉMORALIS" toe. Als men beseft, dat de Kerk maar een paar honderd officiële heiligen heeft, en dat de Cisterciënzer orde er maar zes telt, evenals enkele tientallen zaligen die volgens de regels zalig zijn verklaard of om diverse redenen vereerd worden, dan moet het als een groot voorrecht worden beschouwd, dat de Abdij van O.L.V. van Sion in Diepenveen in Nederland het gebeente van de zalige Emmanuel heeft gekregen. Op 23 augustus 1962 heeft Zijne Eminentie Bernardus Johannes kardinaal Alfrink, aartsbisschop van Utrecht, het gebeente van deze zalige plechtig als authentiek erkend. Deze zeer zeldzame kerkelijke ceremonie bevestigt de roem van een zalige, die Emmanuel ongeveer 650 jaar heeft gehad. De

publicatie van dit artikel zal het, hoop ik, mogelijk maken nog meer bekendheid aan dit verhaal te geven. De zalige Emmanuel verdient het.